

ЗМІСТ

Вступ. Виправлення вад.....	9
1. Кохання — це боротьба.....	21
Незнищенна ілюзія	21
Партія любові передвіщає ненависть.....	25
Дерево гніву	38
2. Тримати удар	49
Поважай начальника свого.....	49
Хімія злоби	56
Підстав другу шоку.....	64
3. Одержимість контролем	77
Дон Кіхоти віртуальної реальності.....	77
День, коли ми (не) перемогли смерть.....	92
4. Святий гнів.....	109
Коли кожен у своєму кошику	109
Вершник Апокаліпсису.....	117
Мегафізика індика.....	131
5. Хвала гніву	145
День пересічної людини.....	145
Ласкаво просимо до Рожави!	156
Наша єдина можливість.....	165
Іменний покажчик.....	174

Вступ

Виправлення вад

Сьогодні вранці пробудження якось не склалося. Ще б пак! Правду кажучи, назвати це пробудженням можна хіба що із великим перебільшенням, адже щоб пробудитися, спершу треба бодай заснути, а оті дрімотно-тривожні метання у ліжку, які уготувала минула ніч, важко назвати сном.

Підвестися з ліжка – все одно що здатися, розписатись у власній поразці: вислизаєш з-під ковдри з надією, що каламутна тривога на серці, яка бентежила цілу ніч, угамується під тиском щоденних справ. Та досить вибратися з ліжка – і здається, ніби ніч тільки-но розпочалася: холодна домівка наїжачилася через твої пробудження та активність; ти – чужинець, який удерся до чужого королівства, блукаєш кімнатами та коридорами непевною ходою, крадучи їхній блаженний спокій. Усе навколо здається незнайомим і ворожим: вітальня оповита напівмороком, холодна підлога студить ноги, світло у ванній до болю ріже очі, поки ополіскуєш обличчя під краном. За вікном кухні – спляче місто: червона черепиця дахів мокра від нічного дощу, море вдалині – як загарбник, який бере місто в облогу, хмари швидко насуваються на тарілку місяця, який занадто великий, щоб світанок був дійсно близько.

Прислухаєшся до себе, аби збагнути, що заважало тобі спати цілу ніч. Як важка каменюка на дні шлунку, вузол невирішених проблем, невиправданих сподівань, чийсь обличчя, що постійно спливає в уяві, різкі слова когось, хто образив тебе напередодні й, найімовірніше, зробить це й сьогодні у своїй звичній манері.

«Таке життя, – думаєш, – хіба не це означає бути дорослими?»

Розгвинчуєш кавоварку, дуєш у фільтр, щоб прочистити, прополіскуєш його під краном, а відтак шукаєш відряди у першому за день кухлику кави. Відчуваєш, як наростає напруга всередині. Швиденько промиваєш нижню частину кавоварки, наповнюєш водою ущерть; відкриваєш новий пакунок меленої кави, вдихаєш насичений аромат. Насипаючи каштаново-коричневу суміш до фільтру, переконуєш себе, що цього разу на тебе обов'язково чекає чудовий день, і з надією спостерігаєш, як блакитні язички полум'я, ніби нашорошені звірята, несміло лижуть дно кавоварки.

Жовта жовч. У Середньовіччі ти б точно у це повірив: надмірне накопичення жовтої жовчі у печінці спричинило її набрякання від гніву, і тепер ти страждаєш через наслідки.

Безсоння, до скреготу в зубах стиснуті щелепи, бажання спокою, в який насправді ти й сам не надто віриш.

Неминучі сутички з довкіллям; золоте правило: ніщо не відбувається так, як нам того хочеться. Та коли ж уже буде готова ця кава?! Крутиш ручку на плиті, щоб збільшити вогонь, від чого непевні язички вмиють перетворюються на потужне полум'я, що обхоплює кавоварку з усіх боків, і зразу краплі води на її металевих стінках, що до цього лінивими равликами скочувалися донизу, зло сичать, як розлючені зміюки.

Здається, що гнів – це основний продукт нашого життя; можливо – будь-чийого життя. Інакше навіщо потрібен отой бездоганний механізм з далеко не бездоганими деталями, який ми називаємо «людським існуванням»? Прагнути чогось у майбутньому, нехтуючи бажаннями інших, досягати цілей, поклавши на них усе життя, а відтак усвідомити, що за близького розглядання у них купа недоліків, та й самі вони – такі ж банальні, як і наше попереднє існування, від якого ми відмовилися, вирушивши на їхнє завоювання. Щодня, щохвилини борсатися у повсякденній ненависті, сплетеній із дрібниць, німих непорозумінь, у схожих на клітки без вікон родинках, стосунках, гідних хіба що врятувати від самотності. Ставитися до роботи як до повсякденної колотнечі, вимушеного співіснування чужих одне одному людей, які змагаються між собою, підсиджують одне одного, – вічний біг білки в колесі, з якого вивільняєшся лише на схилі віку і запитуєш сам себе, чи біль у ногах і спині не є основною метою цього існування? Усі ці думки перемішуються уві сні, відкладаються у животі, через що тисне під серцем, зводять судомами ноги під ковдрою, аж поки ти нарешті не прокидаєшся. Намагаєшся проковтнути клубок жовтої жовчі, що став поперек горла, умовляєш себе дихати спокійно, переконаєш самого себе, що це такий собі скрутний момент у житті, а незабаром усе буде гаразд.

Кава виходить через фільтр несподівано, переливається через вінця кавоварки і заливає розпечену газову конфорку, що зникає у хмаринці пару; темна, гаряча рідина тече по плитці. Вирішуєш вимити усе потім, а сам тим часом нишпориш у раковині у пошуках якогось більш-менш чистого кухлика. «Дурниці, всього лише кава, – заспокоюєш сам себе, – не варто через таке втрачати терпіння». Варто краще пристосуватися: на роботі, у побуті, у спілкуванні, у коханні. Краще пристосуватися, прижитися, і тоді усе налагодиться: з'явиться відчуття стабільності, задоволення і спокій. Можливо, знайдеш собі хатню робітницю. Так, , щоб приходила десь пару разів на місяць і допомагала наводити лад. А чому б і ні? І тоді клубок гніву в горлі розсочиться, дихати стане легше, спатимеш краще. А ще можна купити каво-машину. Он скільки їх зараз пропонують на ринку, до речі, за доволі невисокою ціною, для якої забажаєш кави! Можна заїхати до спеціалізованої крамниці після роботи і поцікавитися. І тоді всі негаразди разом припиняться.

Додаєш у кухлик цукру, розмішуєш коричневу рідину, подзенькуючи ложечкою у порцеляновій філіжанці.

Нічого цього не станеться. Не буде кращих днів, і гнів не зникне з нашого життя. Бо існує нездоланий відрив між нашими бажаннями і тим, що ми в дійсності можемо отримати. І навіть якщо вдасться якимось чином подолати прірву, що відділяє наші мрії від бажаних результатів, ми все одно гніватимемося: через нудьгу або через страх, що можемо втратити усе, чого досягли, що усе надбане розсіється у непередбачуваності, його вкраде чужинець, розвіє хвороба або забере смерть.

Гнів – невід’ємна частка нашого існування. То що, доведеться постійно тримати його на припоні? Інакше йому ради не дати? Хіба що вилити накопичену роздратованість у старомодних піснях на застільних посиденьках у компаніях рідних і друзів, тужливо сумуючи за давньою мрією стати великим співаком, на втілення якої забракло духу. Співати під караоке в кафе та барах, наповнених байдужими людьми, виставляти напоказ душу, рвучи струни розстроєної гітари, щоб наступного дня на роботі заявляти, що для тебе це – так, відпочинок, аби відновити свою внутрішню рівновагу. І повторюватимеш це слово знову і знову: «відпочинок». І знову відчуватимеш, як клубок стискає горло.

Або змішати власний гнів із гнівом інших – тих, що збираються на віртуальних майданах і реальних площах, гуртуючись у натовпи й агресивно налаштовані банди. Вони, як і у минулі віки, постійно вишукують собі ворогів, на яких можна було б виплеснути накопичену лють. Найближчих, найбеззахисніших. Оточити гуртом, ухопити в руки палиці, відчутти таким чином приємне збудження: щастя належності до стада, жагу насильства і влади, що перетворює на сказаних псів.

Можна ще вилити той гнів на екран власного мобільного, на ще зовсім недавно таку дорогу тобі особу, на її зображення, на її життя, що вийшло з-під твого контролю. Перетворити його на ядучу отруту, здатну крапля по краплі просочитися в її існування. Або легковажно чи навмисно зрадити її наївну довіру: адже вона сама повелася необережно, надіславши тобі кілька інтимних відео чи фото. Виставити їх на загальний огляд, на групове згвалтування, учасниками якого є тисячі пар очей у мережі – і всі твердо переконані, що вони невинні й непричетні, хоча насправді і є найлютішими катами.

Поки п’єш каву і поглядаєш у вікно, шибка починає легенько тремтіти. То підлітки, які переходять дорогу, горляють на всю вулицю, а зустрічна машина круто, з вищанням гальм звертає убік, щоб уникнути зіткнення, і водій роздратовано й довго тисне на клаксон. Згодом гамір віддаляється, але місто вже здається живішим, прокидається. Скільки їх таких у ньому – невиспаних, замучених тривогами, пригнічених журбою про нездійсненне і страхом втрати нажитого? Якби можна було перетворити оцю стримувану енергію гніву на світло,

то усі вікна міста враз засяяли б сліпучими прожекторами, а вулиці залило б таким потоком, що місто нагадувало б величезний живий вулкан.

Як так виходить, що таке потужне і могутнє почуття зводиться до залізного нашійника, до нашого особистого знаряддя катування? Або до зброї, якою ми руйнуємо життя інших, радіючи завданим ранам, відчуваючи втіху тільки перед стражданнями слабших, над якими маємо владу?

Нас не полишає непевне почуття тупого розтринькування, що гнів – не якась там погано перетравлена нами гірка пігулка, а швидше ображене божество. Що ж такого страшного ми йому вчинили, щоб воно тепер так глибоко затаїлося у нашій душі, як розлючена тварина? Що ми зробили з цією неймовірною енергією, що в нас накопичилася? Скільки разів ми приречено схилили голову, ледве стримуючи приниження, відмахнувшись від внутрішнього почуття справедливості, аби тільки задовольнити власні апетити, пристрасть, вгамувати почуття невпевненості у собі?

Хіба цього не досить?

Ота важкість, що нудить коло серця, отой тягар наших страхів і тривог, неясне почуття погіршення, що, попри все, не полишає нас протягом цілого життя. То все наш гнів, придушений і полишений напризволяще, – ракова пухлина, що роз'їдає наше власне життя і життя наших близьких.

Тим часом на місто за вікном твій гнів не поширюється: варишся у ньому сам, сам себе ним катуєш, перетворивши на постійну, несвідому роздратованість. Дійшло до того, що навіть притаманний йому природний порив до справедливості ми перетворили на сторожового пса власного життя. І за першої-ліпшої нагоди нацьковуємо його на слабших.

Безсонні ночі, коли ця звірюка гризе нас із середини, нагадуючи всі пережиті поразки, нав'язливі думки, що крадуть сьогоднішня, змушуючи знову і знову повертатися до однієї сцени в минулому, одних і тих самих думок, однієї уявної розмови та влучної відповіді, які вже ніколи відбудуться, – усе це кара нам за приниження такого шляхетного почуття.

Нам треба виховувати й плекати наш гнів, а не перетворювати його на зрадливого боягуза.

Нам треба використовувати його як місток, що поєднує людей та ідеї, а не відгороджуватися ним від світу, ховаючи власні страхи.

Нам треба захоплюватися ним і навчати його своїх дітей, а не прикриватися лицемірною всепрощальною любов'ю, нездатною на те, щоб допомогти тверезо поглянути на світ і покращити його.

Нам треба викарбувати його на гербах власного життя, а не розпихати абияк по темних, сирих підвалах, де він перетворюється на глуху образу.

Зараз, коли ефект від кофеїну вже минув, коли небо починає рожевіти, відчуваєш, що напруження всередині не зникло, знову накопчується лавина нав'язливих думок. Вони ще далеко, ледве пробиваються, і ти необережно прислухаєшся, щоб зрозуміти краще. І коли нарешті світає, перші сонячні промені застають тебе непорушним за столом із втупленим у край порожнього кухлика поглядом: сидиш і гризеш замислено шкіру навколо нігтя мізинця, ніби саме там криються причина та рішення всіх проблем. Відтак, струснувши головою, плетешся до душу, сподіваючись, що гаряча вода якось допоможе.

Марні надії! За годину, сидячи за кремом автівки у повсякденному густому потоці транспорту, запитуєш себе: як так трапляється, що, попри постійне безсоння, завжди запізнюєшся; чому всім оцім людям припекло їхати кудись саме зараз і чому й досі ніхто не винайшов кращого способу добиратися до роботи замість численних деркотливих машин, що снують туди-сюди? І в кожній із них, усередині хромованої металічної коробки, затиснута між сидіннями та лобовим склом, із втупленим у екран мобільного зазвичай одна-єдина людина – як дорогоцінна м'якоть екзотичного фрукта, зробленого з металу, пластику та скла.

І кожна з них, замкнена у малесенькому просторі й ізольована від усього, мучиться у мовчанні. Усе навколо давить на неї, погрожуючи розчавити: дах автівки над головою, стислі терміни угоди, довгоочікуване підвищення, що його отримав інший, страх через чергове запізнення, раптове вранішнє запаморочення чи біль, що відчувається у боці, коли здіймаєшся сходами, і змушує уповільнити крок; вираз обличчя коханої людини – байдужий, як на давно звичну річ, і як наслідок – бажання знайти кохання на стороні. Оцим сидінням в автівці ми купуємо собі майбутні роки пенсії, поріділе волосся і випнутий живіт; несподівані зміни у поглядах молодших жінок. Між боковими віконцями й лобовим б'ється, як муха, потрапила до пастки, тривога за дітей, їхній безконтрольний підлітковий вік, погані компанії, страх, що їх поглине темний світ наркотиків, насилля або й дещо значно банальніше – доросле життя.

Почуття загрози висить у гарячому повітрі всередині автівки, просякнутому куривом і вихлопними газами; воно липне до обличчя як гаряча ганчірка і заважає дихати; якийсь йолоп підрізає дорогу, щосили жмеш на клаксон, і машина, як поранений звір, заходиться у різкому, пронизливому реві.

Має бути інший, кращий спосіб життя, де гнів слугує корисним знаряддям, – як колись, у давні часи, в античних цивілізаціях, за кращих епох. Варто виробити нову культуру цього

почуття, що допомогла б виправдати його від приписуваних йому гріхів, вивести його на новий рівень, звільнивши від незугарності ланцюгів, якими ми його прикували.

Нехтування природним гнівом може призвести до втрати дуже важливої частки нашої особистості, перетворивши на безвольних істот, що постійно дрімають на ходу, натикаючись одна на одну і не розуміючи, що відбувається навколо.

Але це зовсім не означає, що треба застосувати якісь шаманські ритуали, аби притишити чи якимось виплеснути назовні накопичений гнів; це не зло, яке треба за будь-яку ціну викоринити з душі. Це наша найкраща нагода стати гідними людьми, здатними перебудувати світ, щоб у ньому стало менше несправедливості і щоб ті, хто при владі, остерігалися покарання. І якщо ми віримо у це, то чому дивуємося власним безсонним ночам?

Якби наш гнів не занедужав, то був би храмом у серці нашої душі і нашого суспільства, – місцем, куди входиш із пошаною, сповненим світла. Був би агорою¹ для неупереджених зустрічей із ближніми, прихистком для тих, хто ховається від насильства. Був би основою нашої моралі, гарантом права понад законом, загатою для стримування наших найнижчих інстинктів: нікчемності/дріб'язковості, боягузтва та егоїзму.

Щоразу, коли наш світ замикається на собі, поглинаючи нашу людяність і перетворюючи докільля, в якому живемо, на безмежний табір для утримання найневинніших, згадаймо ГУЛАГ, згадаймо етнічні чистки з їхніми масовими похованнями у драматичні епохи на тілі історії, згадаймо кістки та шматки одягу тих, хто згорів у фашистських топках, згадаймо біженців, які топнуть у Середземноморському морі майже у нас перед очима. Адже саме нестримний гнів змусив наших пращурів вибратися з печер, де вони ховалися; саме обурені письменники, не маючи змоги замовчувати страхіття геноциду, розповіли правду про нього; саме гірські партизани, втомлені миритися з потуранням насильству, усі громадяни, які відмовилися прийняти членство однієї-єдиної партії, переховували беззахисних, пішли на смерть, але не схилили голови.

І цю могутню силу ми перетворили на балабух жовчі, на роздратування у бік водія сусідньої автівки, на ображену гординю. Якщо ми справді хочемо позбавитися ковтуна у горлі, який відчуваємо щоранку, треба подбати про наш гнів, скерувати його на те, щоб покращити середовище, де живемо: суспільне й особисте. Ідеться не про вільний вибір, а про моральний обов'язок, тому що це почуття ніколи не має особистого характеру. Навіть

¹ Агора (*давньогр.* місце зборів, площа) – базарна площа й місце для народних зборів у давньогрецьких містах, осередок суспільного життя. – Тут і далі прим. перекл.

коли переживається у свідомості одного індивідуума, негативно впливає на його оточення, деформуючи їхні стосунки або погіршуючи життя.

На подальших сторінках спробуємо проаналізувати, що відбувається у нашій свідомості, і збагнути, у чому вада. Заирнемо у найпотаємніші куточки мозку, щоб звільнити від кайданів прекрасну істоту, яку колись давно зачинили у темному лабіринті свідомості, вважаючи її лютою звірюкою. Ми повинні очистити наш гнів від пошкоджених частин, від бридкого наросту, що на ньому утворився. Тяжкий труд, що, можливо, приречений на невдачу.

Але хіба це так важливо? Все ж краще, аніж животіти, ковтаючи образи, на руїнах нашої цивілізації.